

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی ، گروه جغرافیا

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)
گرایش: جغرافیای سیاسی

عنوان :

جغرافیای امنیتی مرزهای غربی کشور و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

استاد راهنما:

دکتر رضا تاجفر

استاد مشاور:

دکتر محمد اخباری

پژوهشگر:

فاطمه معروفی

زمستان ۱۳۹۰

به نام خدا

به استناد حدیث من لم یشکر المخلوق و لم یشکر الخالق بر خود وظیفه می دانم پس از حمد و سپاس خداوند متعال از مساعدت و همدلی همکاران و کلیه کسانی که در طول مدت تحصیل و انجام این پژوهش مرا مورد لطف و عنایت خود قرار داده اند از اعماق وجودم تقدیر و تشکر نمایم.

* از همسر، فرزندان، پدر و مادر عزیزم که در طول مدت تحصیل با صبر و حوصله تمامی کاستیهای مرا نادیده گرفتند.

از اساتید محترم:

* استاد راهنما: **جناب آقای دکتر رضا تاجفر** که با راهنمایی های دقیق و هدفمندشان اینجانب را در مسیر تحقیق هدایت و کمک نمودند.

* استاد مشاور: **جناب دکتر محمد اخباری** که با وجود مشغله زیاد مرا مورد لطف و عنایت خود قرار دادند.

* جناب آقای دکتر فرهاد حمزه و **سرکار خانم دکتر شهره تاج** رئیس گروه محترم ادبیات و علوم انسانی

تقدیم به شهدای هشت سال دفاع مقدس
که با خون خود مرزهای غربی کشور را گلگون نمودند.

تعهذنامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجناب فاطمه معروفی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپوسته به شماره دانشجویی ۸۷۰۸۵۰۹۲۳۰۰ در رشته جغرافیا گرایش سیاسی که در تاریخ ۹۰/۱۱/۲۵ از پایان نامه خود تحت عنوان: جغرافیای امنیتی مرزهای غربی کشور و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران با کسب نمره ۱۷/۵ و با درجه بسیارخوب دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجناب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجناب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچ گونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: فاطمه معروفی

تاریخ و امضاء ۱۳۹۰/۱۱/۲۵

بسمه تعالی

در تاریخ ۱۳۹۰/۱۱/۲۵

دانشجوی کارشناسی ارشد آقای / خانم فاطمه معروفی از پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره ۸۷/۳۰
به حروف و با درجه مورد تصویب قرار گرفت .

امضاء استاذ راهنما

بسمه تعالی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی

(این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشگاه تهیه شده است)

نام واحد دانشگاهی : تهران مرکزی	کد واحد : ۱۰۱	کد شناسایی پایان نامه : ۱۰۱۲۱۵۰۶۸۹۱۰۰۹
عنوان پایان نامه : جغرافیای امنیتی مرزهای غربی کشور و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران		
نام و نام خانوادگی دانشجو : فاطمه معروفی	تاریخ شروع پایان نامه : ۱۳۸۹/۸/۱۰	تاریخ اتمام پایان نامه : ۱۳۹۰/۱۱/۲۵
شماره دانشجویی : ۸۷۰۸۵۰۹۲۳۰۰	رشته تحصیلی : جغرافیای سیاسی	
استاد / استادان راهنما : دکتر رضا تاجفر		
استاد / استادان مشاور : دکتر محمد اخباری		
آدرس و شماره تلفن : تهران ، بزرگراه رسالت ، خیابان شهید منصوری ، خیابان شهید علی موسائی ، پلاک ۱۰۴ ، واحد اول ۲۳۳۳۳۳۳۵ - ۰۹۱۲۵۵۷۹۷۴۳		
چکیده پایان نامه (شامل خلاصه ، اهداف ، روش های اجرا و نتایج بدست آمده) :		
<p>جمهوری اسلامی ایران با داشتن بیشترین همسایگان در منطقه خاورمیانه ، از جمله کشورهایی است که به علت تنوع قومی و نژادی و تداوم قومیت ها به داخل به داخل کشورهای همجوار و همچنین رقابت های موجود در منطقه دارای اختلافات دنباله داری با همسایگان خود می باشد . این اختلافات همواره امنیت مرزها را به صورت مستقیم و غیرمستقیم تحت تأثیر قرار می دهند . در بین مرزهای کشور ، مرزهای غربی بیشترین تحولات و اختلافات مرزی را از زمان پیدایش داشته است . در یافته های کتابخانه ای به این نتیجه رسیدیم که عوامل مؤثر بر تهدیدات و امنیت مرزهای غربی مشترک با عراق به ترتیب اولویت عبارتند از : حضور نیروهای نظامی امریکا در کشور عراق ، فعالیت گروه های مسلح و ضدانقلاب علیه نظام جمهوری اسلامی ایران ، قومیت گرایی و جدایی طلبی ، اختلافات اخیر جمهوری اسلامی ایران و عراق ، قاچاق و ترردهای غیرمجاز که میزان شدت هریک از عوامل فوق در قسمت های مختلف مرزهای غربی مشترک با عراق متفاوت است . لذا چه راهی می توان اتخاذ کرد که به بهترین وجه از فرصت های موجود در منطقه استفاده نمود ؟ می توان با توسعه بازارچه های مرزی ، افزایش سطح تردهای قانونی ، بالابردن سطح ارتباطات مرزبانان دوکشور همسایه جمهوری اسلامی ایران و عراق و انجام اقدامات عمرانی هماهنگ در مناطق مرزی ، زمینه بهره برداری از منافع ملی و منطقه ای را در مرزهای غربی مشترک با عراق مهیا نمود .</p>		

مناسب است / تاریخ و امضا : ۹۰/۱۱/۲۵
مناسب نیست

نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهش نامه دانشگاه

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
-------	------

چکیده

مقدمه

فصل اول: کلیات تحقیق

۱-۱ بیان مسئله	۲
۱-۲ اهمیت و ضرورت تحقیق	۵
۱-۳ اهداف تحقیق	۶
۱-۴ سئوالات تحقیق	۶
۱-۵ متغیرهای تحقیق	۷
۱-۶ تعریف عملیاتی متغیرها	۸
۱-۷ فرضیه های تحقیق	۸
۱-۸ روش تحقیق	۹
۱-۹ محدودیت های تحقیق	۹
۱-۱۰ قلمرو تحقیق	۱۰
۱-۱۱ سازماندهی تحقیق	۱۰

فصل دوم: مباحث نظری تحقیق

۲-۱ مقدمه	۱۳
۲-۲ تعاریف و مفاهیم	۱۵
۲-۲-۱ تعریف امنیت	۱۵
۲-۲-۲ انواع امنیت	۱۸
۲-۲-۳ ابعاد امنیت	۱۸
۲-۲-۴ ویژگی های امنیت	۱۸
۲-۲-۵ عوامل به وجود آورنده امنیت	۱۹
۲-۲-۶ تحول امنیت	۲۰
۲-۲-۷ انواع امنیت در یک کشور	۲۱
۲-۲-۸ امنیت ملی	۲۴
۲-۲-۹ مدل های امنیت	۳۰
۲-۲-۱۰ هویت و هویت ملی	۳۲

۳۴	۲-۳ تاریخچه پیدایش مرزها
۳۸	۲-۴ اصطلاحات مرزی و تعاریف آنها
۴۰	۲-۵ مرز و انواع آن
۴۱	۲-۵-۱ انواع مرز
۴۴	۲-۶ عوامل تأثیرگذار بر امنیت مرزها
۴۵	۲-۶-۱ عوامل جغرافیای طبیعی مؤثر بر امنیت مرزها
۴۶	۲-۶-۲ عوامل جغرافیای انسانی (فرهنگی) مؤثر بر امنیت مرزها
۴۷	۲-۶-۳ نقش توسعه در امنیت مناطق مرزی
۵۰	۲-۷ تهدیدات امنیتی و نظامی در مناطق مرزی
۵۰	۲-۷-۱ تهدیدات امنیتی در مناطق مرزی
۵۲	۲-۷-۲ تهدیدات نظامی در مناطق مرزی
۵۳	۲-۸ تأثیرپذیری امنیت ملی از امنیت مرزها
۵۶	۲-۹ مرزهای غربی چه زمانی امنیت پایدار را به خود خواهد دید؟
۵۷	۲-۱۰ دیدگاه های نمایندگان مجلس راجع به مرزهای غربی کشور

فصل سوم: بررسی عوامل مؤثر بر امنیت مرزهای غربی کشور مشترک با عراق

۶۴	۳-۱ مقدمه
۶۵	۳-۲ پیشینه تاریخی مرز در ایران باستان
۶۶	۳-۲-۱ تاریخچه شکل گیری مرزهای غربی تا قبل از سقوط عثمانی
۶۹	۳-۲-۲ شکل گیری مرزهای غربی ایران پس از پیدایش عراق
۷۱	۳-۲-۳ وضعیت عمومی مرزهای ایران
۷۶	۳-۳ عوامل مؤثر بر امنیت مرزهای غرب کشور
۷۶	۳-۳-۱ اختلافات ارضی
۷۹	۳-۳-۲ نقش تردد روه داران در ناامنی مرز
۸۰	۳-۳-۳ تأثیر رودخانه های مرزی در امنیت مناطق مرزی
۸۰	۳-۳-۴ تغییرات در رودخانه های مرزی
۸۱	۳-۳-۵ اختلاف بر سر اروندرود
۸۲	۳-۳-۶ منابع و ذخایر استراتژیک بین المللی
۸۳	۳-۴ نقش توسعه در مناطق مرزی
۸۵	۳-۵ اهداف ایجاد بازارچه های مرزی
۹۰	۳-۶ نقش امنیتی قومیت های کرد در دو سوی مرز ایران و عراق

۹۲ ۳-۷ تهدیدات امنیتی و نظامی
۹۳ ۳-۷-۱ تهدیدات امنیتی
۹۳ ۳-۷-۲ تهدیدات نظامی
۹۴ ۳-۸ وضعیت عمومی مرزهای عراق
۹۵ ۳-۹ علل نقض قرارداد ۱۹۷۵ الجزایر از سوی عراق
۱۰۴ ۳-۹-۱ جایگاه حقوقی قرارداد ۱۹۷۵ الجزایر
۱۰۶ ۳-۱۰ موقعیت جغرافیایی، انسانی و نظامی استان ایلام
۱۰۶ ۳-۱۰-۱ پیشینه تاریخی
۱۰۸ ۳-۱۰-۲ موقعیت جغرافیایی
۱۰۸ ۳-۱۰-۳ تنوع زیستی و مناطق طبیعی استان ایلام
۱۰۸ آب و هوا
۱۰۹ ارتفاعات و کوهها
۱۱۲ شهرها
۱۱۳ شبکه بندی آب های استان ایلام
۱۱۳ دریاچه ها
۱۱۳ رودها
۱۱۵ سدها
۱۱۶ چشمه ها
۱۱۷ تالاب ها
۱۱۷ آبشارها
۱۱۸ محورهای مهم ارتباطی
۱۱۹ ۳-۱۰-۳ جغرافیای انسانی
۱۱۹ جمعیت
۱۲۰ زبان و گویش
۱۲۱ موقعیت اقتصادی
۱۲۲ موقعیت نظامی
۱۲۳ بررسی جنبه های زمین در استان ایلام (منطقه پشتکوه)
۱۲۴ ۳-۱۱ موقعیت جغرافیایی، انسانی و نظامی استان خوزستان
۱۲۴ ۳-۱۱-۱ پیشینه تاریخی
۱۲۷ ۳-۱۱-۲ موقعیت جغرافیایی
۱۲۸ ۳-۱۱-۳ تنوع زیستی و مناطق طبیعی

۱۲۸	آب و هوا
۱۲۸	ارتفاعات و کوهها
۱۲۹	رودها
۱۳۰	۳-۱۱-۴ جغرافیای انسانی
۱۳۰	جمعیت
۱۳۰	زبان
۱۳۰	نژاد
۱۳۱	موقعیت اقتصادی
۱۳۳	موقعیت نظامی
۱۳۴	۳-۱۲ موقعیت جغرافیایی، انسانی و نظامی استان کرمانشاه
۱۳۴	۳-۱۲-۱ پیشینه تاریخی
۱۳۶	۳-۱۲-۲ موقعیت جغرافیایی
۱۳۷	۳-۱۲-۳ تنوع زیستی و مناطق طبیعی
۱۳۷	آب و هوا
۱۳۷	ارتفاعات و کوهها
۱۳۸	دشتهها
۱۳۸	تالاب و رودخانه ها
۱۳۹	حوضچه های آبخیز
۱۳۹	شهرها
۱۳۹	۳-۱۲-۴ جغرافیای انسانی
۱۳۹	جمعیت
۱۴۰	نژاد
۱۴۰	زبان
۱۴۰	مذهب
۱۴۰	موقعیت اقتصادی
۱۴۱	موقعیت نظامی
۱۴۴	۳-۱۳ موقعیت جغرافیایی، انسانی و نظامی استان کردستان
۱۴۴	۳-۱۳-۱ پیشینه تاریخی
۱۴۵	۳-۱۳-۲ موقعیت جغرافیایی
۱۴۶	۳-۱۳-۳ تنوع زیستی و مناطق طبیعی استان کردستان
۱۴۸	آب و هوا

۱۴۹	ارتفاعات
۱۴۹	منابع آب و حوضچه های آب خیز
۱۵۴	۳-۱۳-۴ جغرافیای انسانی
۱۵۴	زبان و گویش
۱۵۴	مذهب
۱۵۴	موقعیت اقتصادی
۱۵۵	موقعیت نظامی
۱۵۵	جغرافیای طبیعی بخش شمالی کردستان
۱۵۶	جغرافیای طبیعی بخش میانی کردستان
۱۵۷	جغرافیای طبیعی بخش جنوبی کردستان
۱۵۷	اقوام کرد ایران و عراق مرزهای جمهوری اسلامی ایران و عراق

فصل چهارم: یافته های تحقیق

۱۶۱	۴-۱ یافته های تحقیق
۱۶۲	۴-۲ تجزیه و تحلیل یافته ها

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات

۱۷۲	۵-۱ نتیجه گیری
۱۸۱	۵-۲ پیشنهادات
۱۸۱	۵-۲-۱ پیشنهادات امینی
۱۸۲	۵-۲-۲ پیشنهادات اقتصادی

فهرست منابع و مآخذ

۱۸۴	فهرست منابع
۱۸۶	منابع اینترنت

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۸۹	جدول شماره (۱-۳) فهرست بازارچه های مرزی غرب کشور که مجاور با کشور عراق
۱۱۹	جدول شماره (۲-۳) جمعیت.....
۱۴۶	جدول شماره (۳-۳) ویژگی های طبیعی و اقلیمی استان کردستان.....
۱۵۲	جدول شماره (۴-۳) وضعیت کلی منابع آب در استان کردستان.....
۱۵۳	جدول شماره (۵-۳) مشخصات سدهای موجود، در دست ساخت و در دست مطالعه در استان کردستان.....

چکیده:

جمهوری اسلامی ایران با داشتن بیشترین همسایگان در منطقه خاورمیانه، از جمله کشورهایایی است که به علت تنوعات قومی و نژادی و تداوم قومیت‌ها به داخل کشورهای همجوار و همچنین رقابت‌های موجود در منطقه دارای اختلافات دنباله‌داری با همسایگان خود می‌باشد. این اختلافات همواره امنیت مرزها را به صورت مستقیم و غیر مستقیم تحت تأثیر قرار می‌دهند. در بین مرزهای کشور، مرزهای غربی بیشترین تحولات و اختلافات مرزی را از زمان پیدایش داشته است. دریافته‌های کتابخانه‌ای به این نتیجه رسیدیم که عوامل موثر بر تهدیدات و امنیت مرزهای غربی مشترک با عراق به ترتیب اولویت عبارتند از: حضور نیروهای نظامی آمریکا در کشور عراق، فعالیت گروه‌های مسلح و ضد انقلاب علیه نظام جمهوری اسلامی ایران، قومیت‌گرایی و جدایی‌طلبی، اختلافات اخیر جمهوری اسلامی ایران و عراق، قاچاق و تردهای غیر مجاز که میزان شدت هر یک از عوامل فوق در قسمت‌های مختلف مرزهای غربی مشترک با عراق متفاوت است لذا چه راهی می‌توان اتخاذ کرد که به بهترین وجه از فرصت‌های موجود در منطقه استفاده نمود؟ می‌توان با توسعه بازارچه‌های مرزی، افزایش سطح تردهای قانونی، بالا بردن سطح ارتباطات مرزبانان دو کشور همسایه جمهوری اسلامی ایران و عراق و انجام اقدامات عمرانی هماهنگ در مناطق مرزی، زمینه بهره‌برداری از منافع ملی و منطقه‌ای را در مرزهای غربی مشترک با عراق مهیا نمود.

مفاهیم کلیدی: امنیت، هویت و هویت ملی، مرز و انواع آن، تهدیدات امنیتی و نظامی.

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱ بیان مسأله:

اصولاً عمیق ترین تحقیقات حوزه سیاست خارجی به دلیل ارتباط مستقیم با مسائل امنیت ملی و فراهم سازی زمینه های فرصت سازی، باید در حوزه ی همسایگان صورت گیرد. از این لحاظ، کشور عراق در میان همسایگان ایران دارای موقعیت ویژه ای است. ویژگیهای جغرافیایی، سیاسی، امنیتی، فرهنگی و مذهبی عراق به گونه ای است که ماهیت قدرت و سیاست در این کشور و به تبع، نوع روابط آن با همسایگانش را پیچیده کرده است. (برزگر، ۱۳۸۶، ص ۱۳)

عراق در همسایگی غربی ایران دارای بیشترین مرز مشترک جغرافیایی که حدود ۱۶۰۹ کیلومتر می باشد و تقریباً بالاترین اشتراکات فرهنگی را بین کشورهای همسایه با ما دارد. (بهمنی، ۱۳۸۷، ص ۱۹۳)

روابط ایران و عراق همواره رابطه ای پرچالش بوده است. تاریخ تعاملات ایران با منطقه ای که در حال حاضر عراق نامیده می شود انعکاسی از پیچیدگی های گوناگون است. (سجادپور، ۱۳۸۵، ص ۲)

اهمیت منطقه عراق در حوزه سیاست خارجی، شکل گیری یک سری متغیر های جدید و تقویت عنصر شیعی در ساخت قدرت و حکومت عراق، روند حرکت عراق از یک دشمن استراتژیک به یک همکار منطقه ای و به تبع آن، تعادل در سیاست ایران با منطقه و جهان عرب، و همچنین جایگاه عراق در روابط بین الملل ایران و تنظیم سیاست خارجی با قدرت های بزرگ همچون آمریکا و آثار بر امنیت و منافع ملی ایران می باشد.

اما از طرف دیگر وجود یک سری اختلافات با توجه به تاریخ روابط خارجی دو کشور، که هنوز بسیاری لاینحل مانده اند، روابط و تعاملات فعلی طرفین را نیز تحت الشعاع قرار داده است.

اختلافات مرزی ایران و عراق همانند بسیاری کشورهای دیگر جهان سوم، میراث شوم دوران استعمار است. (جهانگرد، ۱۳۸۸، ص ۱۰۴)

حمله آمریکا به عراق در سال ۲۰۰۳ م و سرنگونی رژیم بعثی عراق به عنوان عامل ناامنی و بی ثباتی منطقه، تقویت عنصر شیعی در ساخت سیاسی بغداد و کاهش تنش های موجود بین ایران و عراق، حضور بیگانگان، بالاخص دشمن استراتژیک ایران یعنی آمریکا در جغرافیای فعلی عراق، رقابت ایران و سایر کشورهای منطقه در این کشور و تغییرات ژئوپلیتیک ملموس در فضای جدید منطقه، افزایش حساسیت مسائل قومی در منطقه از جمله کردها، فرصت های اقتصادی، فرهنگی، امنیتی فراروی ایران در عراق و بسیاری از این دست، مسائلی است که توأمان و با هم سیاست خارجی ایران را تحت الشعاع قرار می دهد. عراق جدید میراث دار

تحولات ژرف تاریخی از حاکمان گذشته خویش می باشد و در شرایط جدید آستن یک سری مسائلی سیاسی- امنیتی برای ایران است. در این تحقیق سعی می شود استراتژی جمهوری اسلامی ایران با تکیه بر عوامل جغرافیایی مرزهای دو کشور در قبال این رخدادها و فضای فعلی عراق تبیین نماییم. قدرت یابی گروههای شیعی و طرفداران ایران در این کشور، آرام و دوستانه شدن ارتباطات طرفین، تحولات کردها و خودمختاری کردستان عراق و تأثیرات مرزی آن، حضور همچنان گروهک منافقین در این کشور، مسائل ارضی و مرزی، عدم انعقاد تفاهم نامه صلح بین طرفین، غرامت جنگی و... از جمله مسائلی است که استراتژی و راهبردی قوی و توانمند را از طرف ایران در این کشور طلب می کند.

پس از سقوط صدام و اشغال این کشور توسط آمریکا و متحدانش و نهایتاً تثبیت دولت کنونی عراق، دو کشور همسایه، جمهوری اسلامی ایران و عراق، کماکان در وضعیت نه جنگ و نه صلح به سر می برند. ولی آنچه در جریان است حاکی از بهبود روابط و وضعیت بین دو کشور است. هر چند استقرار نیروهای نظامی در مرزهای غربی کشور وضعیت دفاعی مناسبی در برابر تهدیدات از جانب نیروهای نظامی اشغالگر آمریکا و عراق ایجاد نموده است لیکن این نیروها در برابر تهدیدات امنیتی از جانب عراق و سایر دشمنان انقلاب اسلامی از ناحیه مرزهای غربی کشور از قبیل: قوم گرایی، قاچاق سلاح و مهمات و کالا و مشروبات الکلی و محصولات ضد فرهنگی، اختلافات مرزی، تردهای غیر مجاز، توانایی و تجربه ایجاد امنیت مناسب را ندارد. مهمتر آنکه استقرار نیروهای نظامی در مرزهای غرب کشور موجب شده است تا دولت ایران و مردم ساکن در استان های این مناطق نتوانند به خوبی از فرصت های ملی و منطقه ای آن بهره برداری و استفاده نمایند. از جمله این فرصت ها می توان بهره برداری از منابع نفت و گاز و دیگر منابع طبیعی موجود در منطقه، فعالیت بازارچه های مرزی برای تبادل کالا، دروازه های مرزی برای تردد قانونی اتباع دو کشور، توریسم، برقراری و توسعه روابط پلیس مرزی ایران با پلیس مرزی عراق را نام برد.

در مورد حدود مسئولیت ها و اختیارات دولت در مکاتب و دیدگاههای مختلف سیاسی تفاوت وجود دارد. یک دیدگاه دولت را موظف می داند که باید صرفاً امور ضروری را به وی محول کرد و دیدگاه دیگر، حدود مسئولیت ها و اختیارات دولت را کلیه امور سیاسی، امنیتی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می داند. لکن تقریباً کلیه این مکاتب در یک موضوع متفق القول هستند که: «مهمترین وظیفه دولت، ایجاد امنیت است.»

لذا مسأله تحقیق حاضر این است که با توجه به مسائل امنیتی در بخش های مختلف مرز دو کشور ایران و عراق و همچنین فرصت های موجود جهت توسعه روابط بین دو کشور و تأثیر این روابط بر بهبود و وضعیت مناطق مرزی و ساکنین آن، چه راه حلی می توان به بهترین وجه اتخاذ کرد تا بتوان به نحو مطلوب از فرصت های موجود در جهت گسترش امنیت مرزها بهره برداری نمود؟

۱-۲ اهمیت و ضرورت تحقیق:

تأثیرات مستقیم و گسترده مرزهای دو کشور جمهوری اسلامی ایران و عراق، که مشخص کننده حدود واحدهای سیاسی است بزرگترین تأثیر را در امنیت و استقلال آن ها دارد که عامل به وجود آورنده وحدت سیاسی در یک سرزمین است که در صورت کنترل می تواند در حاکمیت ملی کشور نشان دهنده قوت و در غیر این صورت موجب ایجاد خدشه بر حاکمیت در اثر تجاوزات و ترددهای بی روال گردد. هر دولتی که بخواهد در داخل کشور امنیت برقرار نماید و شرایط و امکانات سازندگی را فراهم کند باید از مرزهایی مطمئن برخوردار باشد در غیر این صورت مشکلات ناشی از ناامنی که مرزها را نشانه می گیرد، مانع هرگونه سازندگی و پویایی در کشور خواهد بود و امنیت داخلی کشور هنگامی به نحو مطلوب برقرار می شود که نسبت به مرز اهتمام شود و به عبارت دیگر در تقدم اول اقتدار نظام در مرز تجلی می یابد.

برای این که در داخل کشور شرایط و امکانات لازم جهت شکوفایی اقتصادی فراهم آید باید مرزهای مطمئن و کنترل شده وجود داشته باشد در غیر این صورت مسائل و مشکلات ناشی از عدم کنترل مرزها مانع گسترش و توسعه امور اقتصادی کشور خواهد شد و خسارات جبران ناپذیری بر پیکر اقتصاد کشور وارد خواهد ساخت به ویژه این که وجود ضعف اقتصادی کشورهای همسایه و مرز نشینان و انگیزه های سودجویی قاچاقچیان بر دامنه این تأثیرات منفی می افزاید. وضعیت مرزها در اوضاع اقتصادی داخل کشور نقش تعیین کننده ای دارد و ابعاد تأثیرگذاری آن بسیار گسترده است.

در جهان امروز که عصر ارتباطات نام گرفته است داشتن مرزهای کنترل شده و مطمئن می تواند در ممانعت از نفوذ تبلیغات مضر و گسترش فرهنگ مبتذل نقش اساسی ایفا نماید. بدون تردید، داشتن مرزهای کنترل شده و مطمئن از عناصر قدرت هر کشور به شمار می آید و این ویژگی

اهرم های مهم سیاست حُسن همجواری است که به موازات سایر اهرم های موجود می تواند به کار گرفته شود بالاخره تأثیر مرز هر کشور بر استقلال و تمامیت ارضی، حاکمیت ملی، امنیت داخلی، اوضاع اقتصادی، فرهنگ و ایدئولوژی، دیپلماسی و نیروی انتظامی آن کشور اهمیت ویژه مرزها را آشکار می سازد و دولت ها برای کنترل مرزهای خود ناچار به سرمایه گذاری می باشند. (رحمتی راد، ۱۳۷۴، صص ۸-۱۳)

بنابراین شناخت عوامل بحران زا چه داخلی و چه خارجی ریشه یابی اساسی و استراتژیک برای این موارد از ضروریات چنین طرح ها می باشد تا با چنین شناختی به راهکارهای منطقی و اساسی رسیده و در تقویت امنیت مرزهای غرب کشور کمک نماید.

۱-۳ اهداف تحقیق:

هدف کلی از این تحقیق، دستیابی به راهکارهایی در جهت توسعه روابط بین دو کشور ایران و عراق و تأثیر آن بر بهبود و وضعیت مناطق مرزی و ساکنان آن می باشد چرا که عراق

همواره در طول تاریخ وجودش به عنوان یک همسایه آرام و مطمئن برای ایران نبوده است و مهمترین تهدیدات امنیتی ایران بالفعل و ذاتاً از طرف این کشور روی داده است. عراق جدید با تغییرات شگرف نسبت به گذشته دارای خصوصیتی است که نیازمند تجدید نظر در استراتژی های راهبردی امنیتی ایران در قبال این کشور است و تحقیق حاضر در پی تحلیل و تبیین این موضوع است و از جمله هدفهای فرعی تحقیق، تبیین مبانی نظری و توصیف وضعیت امنیت در مرزهای غربی ایران، شناسایی عوامل مؤثر بر امنیت در مرزهای غربی و ارائه راهبرد جهت تدوین سیاست های مؤثر در ارتقاء امنیت مرزهای غربی کشور ایران می باشد.

۱-۴ سئوالات تحقیق:

سئوال اصلی:

در بررسی عوامل مؤثر بر امنیت مرزهای غربی ایران با مرز مشترک کشور عراق چه عواملی باعث شده تا در شرایط کنونی نتوان از فرصت های منطقه ای با عراق جهت افزایش امنیت در مرزهای غربی کشور بهره برداری نمود؟

سئوالات فرعی:

- ۱- عوامل مؤثر بر تهدیدات و امنیت مرزها کدامند؟
- ۲- کنترل و حاکمیت در محورها و مناطق مرزی که به طور خاص مورد تهدید نظامی گروههای ضد انقلاب و تروریستها می باشد چگونه مورد توجه قرار می گیرد؟
- ۳- آیا هویت مشترک و پیوندهای فرهنگی و تمدن کردهای ایران مبنای سیاست خارجی این کشور در قبال تحولات مناطق کردنشین خاورمیانه بوده است؟
حال این پژوهش در پی آن است که به گونه ای منطقی و مناسب به پرسش های بالا پاسخ دهد.

۱-۵ متغیرهای پژوهش:

در تحقیق حاضر به بررسی پیدایش و تقویت امنیت در مرزهای غربی جمهوری اسلامی ایران به عنوان متغیر وابسته و مجموعه ای از عوامل سیاسی (اختلافات ارضی، تهدیدات امنیتی و نظامی، میزان گستردگی مرزهای غربی، نقش عوامل بیگانه، منابع و ذخایر استراتژیک بین المللی و انعقاد قرارداد ۱۹۷۵ الجزایر)، عوامل فرهنگی (قومیت گرایی، جدایی طلبی منطقه کردستان و فعالیت مسلحانه گروه های ضد انقلاب)، عوامل اقتصادی (افزایش بیکاری، تأمین منابع ملی، قاچاق کالا و فعالیت بازارچه های مرزی) و عوامل جغرافیایی (تعلق خاطر به

سرزمین مادری، موقعیت ژئوپلیتیکی استان های مرزی و عوامل تشکیل دهنده مرز) به عنوان متغیرهای مستقل تأثیرگذار در امنیت مرزهای غربی مشترک با کشور عراق را مورد بررسی قرار خواهیم داد.

با بیان متغیرهای مستقل، میزان تأثیرگذاری متغیرهای فوق متفاوت است لکن محقق در پایان نامه حاضر به دنبال آنست تا عوامل جغرافیای طبیعی، انسانی و امنیتی را در خصوص مرزهای غربی جمهوری اسلامی ایران بررسی نماید.

۶-۱ تعریف عملیاتی متغیرها:

متغیر بعد سیاسی:

تعریف نظری: بررسی جغرافیای سیاسی، انسانی و امنیتی استان های کردستان، کرمانشاه، ایلام و خوزستان در مرزهای غربی جمهوری اسلامی ایران به ویژه قومیت گرایی و جدایی طلبی در منطقه کردستان می باشد.

تعریف عملیاتی: در تعریف عملیاتی این متغیر از شاخص هایی مانند، اختلافات ارضی، تهدیدات امنیتی و نظامی، میزان گستردگی مرزهای غربی ایران، نقش عوامل بیگانه، منابع و ذخایر استراتژیک بین المللی استفاده شده است.

متغیر بعد جغرافیایی:

تعریف نظری: موقعیت ژئوپلیتیکی جغرافیای طبیعی، انسانی، امنیتی و استان های کردستان، کرمانشاه، ایلام و خوزستان می باشد.

تعریف عملیاتی: در تعریف عملیاتی این متغیر از شاخص هایی چون، تعلق خاطر به سرزمین مادری، موقعیت ژئوپلیتیکی استان های مرزهای غربی ایران و ارجحیت به مرزهای غربی کشور استفاده شده است.